

The Moredun Foundation

News Sheet Vol. 4, No.7

Sheep Lameness

Haltheder hos får

Oversat af:

**cand. mag. Annedorte Westergaard og
dyrlæge Inga Stamphøj**

(Published May 2005)

**Agnes Winther BVSc, PhD, DHSP, MRCVS, FRAgS
University of Liverpool
Department of Veterinary Clinical Science
Leahurst
Neston
South Wirral
CH64 7TE**

Sammendrag

- Halthed er både økonomisk tabsvoldende og et vigtigt velfærdsmæssigt anliggende.
- Det er urealistisk at forvente aldrig at have halte får, men når halthederne opstår skal dyrene tilses så hurtigt som praktisk muligt, og infektiøse former for haltheder skal behandles på besætnings niveau.
- Klove må ikke klippes for langt ned, især skal blødning undgås, da det både er smertefuldt og kan føre til granulom dannelse
- De vigtigste former for haltheder i den nationale flok(UK) er interdigital dermatitis (klovspaltebetændelse) og ondartet klovsyge
- En relativ ny alvorlig smitsom sygdom ved navn ovin digital dermatitis(CODD) er blevet et problem i nogle flokke og kan forårsage svær halthed.
- Det er vigtig at være opmærksom på, at smitsomme former for haltheder kan indføres ved indkøb af får.
- Klovsundhed - det være sig form, hornkvalitet og følsomhed for klovsyge - er til dels arveligt; derfor bør der være mere opmærksomhed på at selektere avlsdyr med sunde klove.

Indledning

Halthed i fårebesætninger er et af de mest almindelige og vedvarende sygdomsproblemer. Udover at være et alvorligt velfærdsmæssigt anliggende har vedvarende halthed i en betydelig del af en besætning direkte økonomiske konsekvenser. Disse er et resultat af manglende evne til at tage på i vægt, vægttab, stofskiftesygdomme hos drægtige får, nedsat fødselsvægt hos lam og ringe produktion af colostrum hos får, hvilket medfører forøget lammedødelighed og forringet præstation. Det er urealistisk at forvente aldrig at have halte får, da der findes mange former for haltheder, som for eksempel kan tilskrives infektiøse årsager, miljømæssige og mekaniske faktorer, variationer i hornkvalitet eller andre ukendte faktorer. Det er ikke desto mindre muligt, at reducere de mest almindelige typer – ondartet klovsyge, interdigital dermatitis (scald) og smitsom ovin digital dermatitis (CODD) – og at holde de øvrige typer under kontrol med regelmæssigt tilsyn og beskæring, når det er nødvendigt. Halte dyr bør behandles så hurtigt som praktisk muligt, selv om det naturligvis kan være svært at behandle et enkelt halt får i en stor flok. Moderfår, som bliver halte i slutningen af drægtigheden, bør behandles med det samme og ikke først efter læmningen. Varsom håndtering bør sikre, at fåret ikke stresses unødvendigt; om nødvendigt kan kloven løftes og undersøges, mens fåret støttes op ad en væg og således skånes det for at blive vendt om.

Udstyr og faciliteter

Rutinemæssig klovspleje og behandling af besætningsproblemer har størst chance for at blive succesrigt udført, hvis gode håndteringsfaciliteter og udstyr er tilgængeligt. Der findes adskillige systemer, som er indrettet til at fåret kan vendes om, så man kan udføre arbejdet stående og dermed aflaste ryggen; især i større besætninger er det umagen værd at tage disse i betragtning. Et klovsbad bør være tilgængeligt, og helst et, som er stort nok til flere får på én gang frem for den aflange 'gennemgangs'-type. En speciel måtte kan placeres i badet for at reducere kemikaliebadets nødvendige volumen. Et tørt område, hvor fårene kan stå et stykke tid efter kemikaliebadet, vil sikre, at anstrengelserne ikke har været forgæves, hvilket vil være tilfældet, hvis de slippes direkte ud på vådt græs.

Klovbeskæring

Klovbeskæring bør udføres med forsigtighed, især skal man undgå at klippe for langt ned, da dette kan medføre blødninger. Dette er unødvendigt smertefuldt og kan forårsage varige skader på kloven. Løst horn bør skæres forsigtigt tilbage, men hvis et dyr er hårdt ramt af ondartet klovsyge, kan behandling med antibiotikainsprøjtning (i samråd med dyrlægen) være den

mest brugbare førstegangsbehandling. Beskæring kan så foretages et par dage senere, når helingen er begyndt. Man bør sørge for at få passende træning, før man forsøger sig med klovbeskæring for første gang.

Det er nødvendigt at have en klovsaks af god kvalitet og en skarp kniv. Disse skal desinficeres efter beskæring af smittede klove, og efter hver samling. Værktøjet bør rengøres og olieres, så det ikke rustner.

Forholdsregler ved indførsel af nye får i besætningen

Mange alvorlige sygdomme kan bringes ind i besætningen, hvis man undlader simple smitteforebyggelses procedurer. Ondartet klovsyge og CODD kan nemt blive uforvarende indført ved køb af nye får (væddere såvel som får). Disse bør aldrig bringes ind i den eksisterende besætning uden først at have været i karantæne, og i denne periode bør klovene undersøges og passende behandling iværksættes om nødvendigt. Selv når alt ser fint ud, er det god praksis at give klovbad som en forholdsregel.

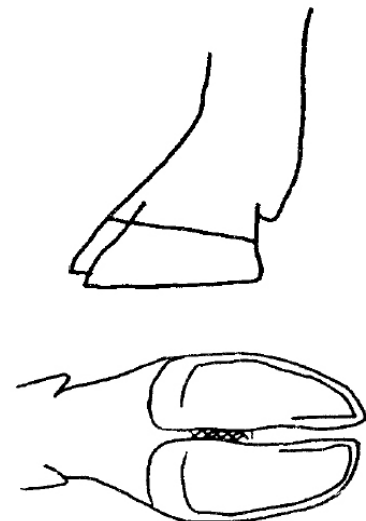
Hovedårsager til halthed – Diagnostiske kendetegn

Selv om interdigital dermatitis (scald), ondartet klovsyge og CODD er de mest almindelige former for halthed, findes der også andre årsager. Det er vigtigt at sikre sig, at diagnosen er korrekt, før man beslutter sig for behandling. Dette kan lyde enkelt, men forveksling kan forekomme og fejl diagnose kan være forklaringen, hvis veldokumenterede behandlinger for ondartet klovsyge ikke synes at have den ønskede effekt.

Interdigital dermatitis (scald)

Interdigital dermatitis (scald) påvirker kun huden mellem klovene. I stedet for at være tør er huden fugtig og øm (faktisk kan graden af halthed ofte synes helt ude af proportioner i forhold til den angrebne klovs udseende).

Interdigital dermatitis (scald) er ikke invasiv og der sker ikke nogen adskillelse af hornlaget og det dybereliggende væv (se illustrationer til højre). Interdigital dermatitis (scald) skyldes bakterien *Fusobacterium necrophorum*, som findes i omgivelserne, derfor kan alle får blive angrebet. Sygdommen er især almindelig i

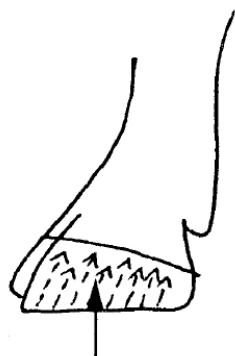

Kun interdigital læsion

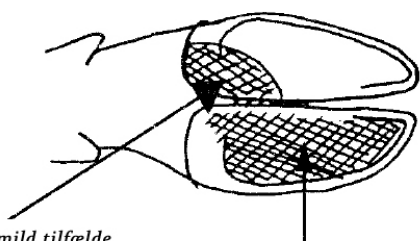
varmt vådt vejr, hvis marken ikke er græsset godt ned.

Ondartet klovsyge

Denne sygdom starter som interdigital dermatitis (scald), men udvikler sig, når en anden bakterie, *Dichelobacter nodosus* (som kun ses i inficerede klove og kun kan overleve på marken i 2-3 uger) udnytter den skade, der allerede er sket på huden mellem klovene, til at angribe kloven. Dette fører til adskillelse af hornlaget og klovens dybereliggende følsomme væv. Adskillelsen starter i hælområdet og kan - alt afhængig af hvor alvorligt *D. nodosus* har angrebet - sprede sig henover sålen og til sidst videre op i klovvæggen (se illustrationer til venstre). Den ene eller begge klove på ét eller flere ben kan blive angrebet; tilstanden kan kendes på, hvilken del af

Underløben væg og sål i den fremskredne eller invasive form

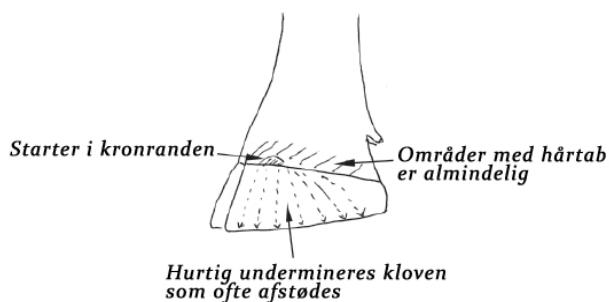
Tidlig eller mild tilfælde

Fremskreden eller invasiv tilfælde

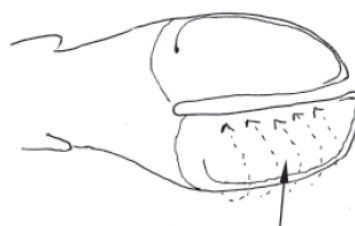
kloven, der er angrebet og på udviklingen af et karakteristisk lugtende gråt smulder under det løsnede horn. Ondartet klovsyge har størst tendens til at spredes i varmt fugtigt vejr og når fårene er på stald.

Smitsom ovin digital dermatitis (CODD)

Denne relativt nye alvorlige infektion i fårenes klove er blevet mere udbredt og er konstateret i besætninger i det meste af landet (UK). Sygdommen afviger i udseende fra klassisk ondartet klovsyge, da den starter med en læsion i klovranden, hvorfra infektionen hurtigt spreder sig ned igennem kloven og forårsager adskillelse af den hårde ydre klov og det følsomme underliggende væv (se illustrationer til højre). Det er almindeligt at hele kloven løsner

Hurtig undermineres kloven som ofte afstødes

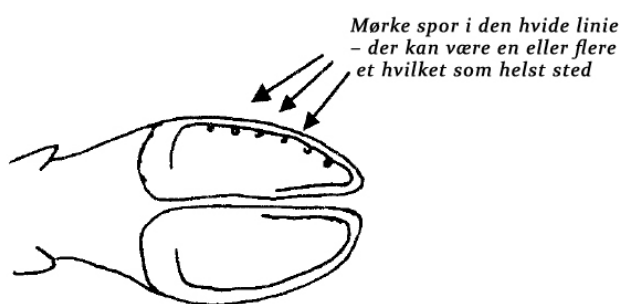
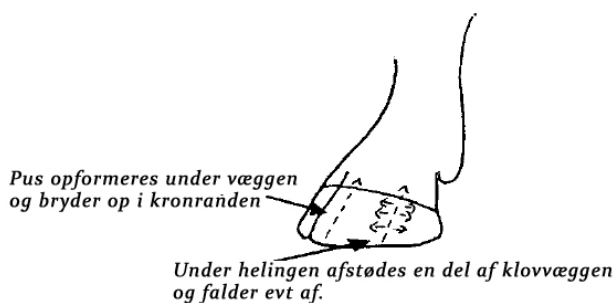

Undermineret klov som ofte afstødes

sig og den kan til sidst falde af, så kun en blottet rå stump er tilbage. Nogle klove forbliver varigt skadede.

Problemer i den hvide linje

Den hvide linje er det sted, hvor klov væggenes horn møder sålens horn (hvis man ser godt efter på en nybeskåret klov, kan man se den langs sålens yderkant og forstå, hvorfor det kaldes den hvide linje). Det er et naturligt svagt område i hornet, og der findes to forskellige problemer, som kan opstå i dette område og medføre halthed.

angribes gentagne gange, sandsynligvis på grund af en blivende defekt i hornet på det pågældende sted.

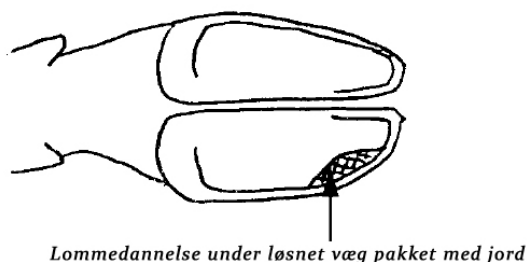
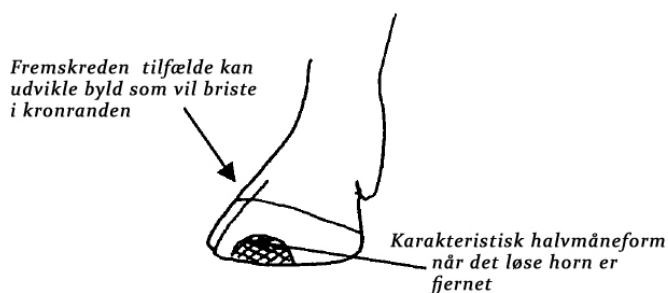
Hul væg

Hul væg er en mere omfattende nedbrydning af den hvide linje. En del af klov væggen adskilles og danner en lomme, som bliver fyldt med jord og andre småpartikler (se illustrationer til højre). I de tidlige stadier er fåret ikke halt og det er meget almindeligt at opdage lettere angrebne dyr i forbindelse med en rutineklovbeskæring. Hvis det løse horn ikke skæres væk, udvikler nogle tilfælde sig til det stadie, hvor et stort halvcirkelformet område af klov væggenes horn løsriver sig, jord og snavs presses ind i

Tå-absces

En tå-absces forekommer, når der opstår infektion et sted langs den hvide linje, der dannes pus under klov væggen og dyret bliver akut halt (se illustrationer til venstre). Den angrebne klov kan identificeres ved smertereaktion, når man klemmer på den.

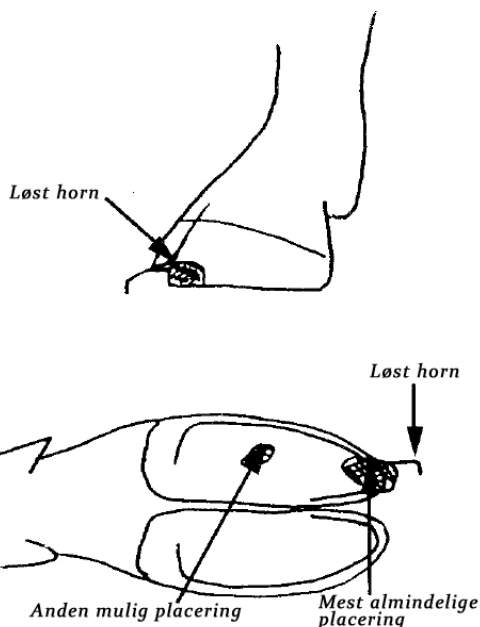
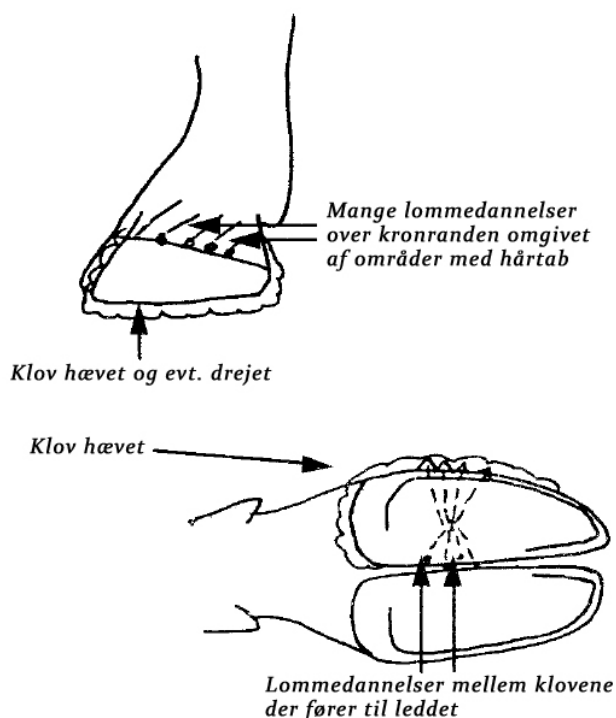
Forsigtig beskæring af sålen vil som regel afsløre en mørk plet et sted langs den hvide linje; nogle gange vil der løbe pus ud under beskæringen. Uden behandling vil pusset til sidst bryde ud omkring klovranden og dyret vil efterhånden komme sig. Nogle får

dybereliggende væv, pus dannes og fåret bliver halt. Som det er tilfældet med tå-absces, vil pusset til sidst bryde ud ved klovranden og dyret vil efterhånden komme sig.

Klov-absces

Dette er en mere alvorlig lidelse, hvor klovens dybere dele, klovleddet indbefattet, bliver inficeret (se illustrationer til højre). Dyret (ofte tung vædder eller moderfår) bliver akut halt, den angrebne klov er hævet og meget øm. Inden for kort tid kommer der pus ud fra forskellige steder langs klovranden, herunder også mellem klovene. Klovens dybere strukturer bliver som regel varigt skadede, kloven bliver kronisk hævet og misdannet og dyret forbliver kronisk halt. Hvis der er tale om en vædder, bliver han i sagens natur meget hæmmet i sin evne til at udføre sit arbejde.

Granulom

Dette er et stykke jordbærformet og vildtvoksende kød, som vokser frem et sted, hvor kloven er blevet beskadiget og det overliggende hornlag er ude af stand til at vokse tilbage på normal vis. Det ses oftest i tåen og har i mange tilfælde udviklet sig som følge af en for dyb beskæring, der har forårsaget blødning (se illustrationer til venstre). Det kan også opstå af andre årsager, for eksempel hvis fåret har trådt noget op i kloven. Det sædvanlige billede er af et får, som har en forvokset misdannet klov, fordi det er kronisk halt og ikke lægger hele sin vægt på det pågældende ben; når det løse horn skæres væk, blottes det

vildtvoksende kød, som bløder, så snart der røres ved det. Hvis granulomet skæres væk, vil der først være en voldsom blødning, derefter vil det gradvist vokse ud igen og blive delvist dækket af løst horn.

Behandling af infektiøse årsager til halthed

Disse sygdomme bør behandles på besætningsniveau. Især hvad angår ondartet klovsyge og CODD, vil det aldrig resultere i en tilfredsstillende halthedskontrol af hele besætningen, hvis man kun udvælger og behandler de tydeligt halte dyr.

Behandling af interdigital dermatitis (scald)

Det er svært og frustrerende at håndtere lidelsen interdigital dermatitis (scald), da organismen, som er årsag til lidelsen, findes overalt i omgivelserne og kan derfor ikke elimineres. Hvis et mindre antal får eller, mere sandsynligt, lam, bliver angrebet, er den almindeligt brugte farvede antibiotika-spray effektiv, forudsat de behandlede dyr ikke sættes direkte tilbage på en våd græsgang. Hvis der er tale om et større antal eller besætninger med tilbagevendende problemer, er den eneste praktiske løsning for øjeblikket et fodbad med jævne mellemrum (måske én gang om ugen). Alle de almindeligt kendte kemikalier som zinksulfat, formalin eller andet lignende produkt burde være effektive. Da infektionen er overfladisk, er det ikke nødvendigt, at fårene står længe i badet; faktisk er den billigste og mest praktiske metode at føre dem langsomt gennem en svag opløsning af formalin (kun 2 – 3 %). Med denne opløsning er metoden som regel effektiv uden risikoen for at gøre klovene for hårde, lige som den heller ikke er så ubehagelig som stærkere opløsninger. Husk at formalin bliver inaktivt, når det forurenes meget med organisk materiale. For at formindske risikoen for interdigital dermatitis (scald) kan man også tage andre forholdsregler som at holde marken græsset godt ned og sikre sig at led og foder- og vandingsomgivelser holdes fri for mudder.

Behandling af ondartet klovsyge

Ondartet klovsyge skal altid behandles som en infektionssygdom og bør håndteres på besætningsniveau. Det er spildte anstrengelser kun at behandle tydeligt halte får, da der vil være mange mildere tilfælde, som vil blive ved med at virke som smittekilde for andre. Det er muligt at udrydde ondartet klovsyge, hvilket er sket i dele af Australien og i nogle besætninger i UK. Det er dog kun muligt at praktisere i lukkede besætninger, og hvis det lykkes, er det nødvendigt at tage meget strenge forholdsregler for at opretholde status som fri-for-ondartet klovsyge. Det vil sige, at man sikrer sig, at naboers får ikke strejfer ind i besætningen, og at man holder meget omhyggeligt øje med nyttilkomne som for eksempel væddere.

For de fleste besætninger gælder det, at kontrol snarere end udryddelse bør være målet. Der er ikke nogen nem måde, men det er sandsynligvis nødvendigt med en kombination af forholdsregler som for eksempel

regelmæssig inspektion af klove, regelmæssige fodbade, behandling af alvorlige tilfælde med antibiotika-indsprøjtninger (i samråd med dyrlægen) og vaccination. Alle får bør gå gennem fodbadet, i hvilket den mest almindelige behandling er en 10% zinksulfatopløsning. Ulemperne ved dette produkt er, at smittede får skal stå et stykke tid i badet (15-30 minutter alt afhængig af badet). Mange landmænd anser dette for at være nærmest umuligt at gennemføre i en større besætning, men det kan gøres, hvis fårene inddeles i smittede og ikke-smittede grupper, når klovene undersøges, og derefter bades separat, således at de smittede får bades i længere tid. For de ikke-smittede grupper er 2-3 minutters ophold i badet som regel tilstrækkeligt.

Når først de smittede dyr er skilt fra, bør de holdes separat, så behandlingen kan gentages indtil de er raske. Om muligt bør alle får efterfølgende sættes ud på marker, som har været holdt fri for får i omkring 3 uger, så der ikke længere er nogen infektion i græsset.

Vaccination kan være meget nyttig i forhold til at reducere antallet af smittede får, da den kan virke helbredende såvel som forebyggende. Ulemperne er udgifterne og muligheden for bivirkninger fra vaccinen. Det er nødvendigt at udvise stor forsigtighed i forbindelse med vaccinationen, da vaccinen kan forårsage alvorlige reaktioner, hvis den ved en fejl gives til mennesker.

Den endelige nøgle til at kontrollere ondartet klovsyge er vedholdende at udvælge angrebne dyr, som ikke er fuldt ud modtagelige for behandling, da disse udgør en vedvarende smittekilde for resten af flokken.

Behandling af CODD

Du bør konsultere dyrlægen, hvis du tror, at din besætning er smittet med CODD, da denne lidelse ofte er uimodtagelig over for konventionel behandling af ondartet klovsyge. Under alle omstændigheder, bør man ikke bruge formalin-fodbade på grund af de meget smertefulde skader. Angrebne får er i særdeleshed et velfærdsanliggende og det kan ende med vedvarende alvorlige klovskafer, hvis der ikke sættes ind med en effektiv behandling. Det er værd at forsøge at behandle enkelte får med zinksulfat-fodbad og antibiotika-indsprøjtninger med for eksempel det langtidsvirkende oxytetracyclin, men hvis disse metoder ikke virker hurtigt, bør man i samråd med dyrlægen anvende andre behandlingsmetoder. Disse kunne være

- Indsprøjtning med tilmycosin. Denne medicin er forholdsvis dyr og skal håndteres med forsigtighed (pas på med utilsigtet selv-indsprøjtning), men virker som regel.
- Fodbad med antibiotika-opløsning (opløselig tylosin eller lincomycin/spectinomycin) i blandingsforholdet 100g til 100 liter vand. Dette er også dyrt, især da det er nødvendigt at behandle hele

besætningen, fordi sygdommen vil fortsætte med at spredes, hvis kun tydeligt halte dyr behandles. Det kan være nødvendigt med tre behandlinger med 24 timers mellemrum.

- Forsigtig bortskæring af løst horn vil gøre, at antibiotikaen i fodbadet får bedre adgang til den inficerede klov, men dette bør kun gøres, hvis tydelig adskilt horn er synligt.

Behandling af andre former for halthed

Enkelte får, som er halte på grund af pusudvikling under klovvæggen (tå-absces og hul væg) kan ofte hjælpes med en smule forsigtig beskæring langs den hvide linje, hvor løst horn forsigtigt fjernes. Med lidt held vil dette frigøre pussen eller i det mindste medvirke til, at den selv vil arbejde sig hurtigere ud. Der bør ikke skæres så meget horn væk, at der opstår blødning. I vanskelige tilfælde kan man lægge omslag på kloven et par dage og derved blødgøre hornet og således fremme helingen. Yderligere beskæring for at fjerne underløben horn kan være nødvendig, mens kloven heler, men bør altid udføres med forsigtighed og måde.

Klov-absces (infektion i klovleddet) er en langt alvorligere lidelse. Fåret er alvorligt halt og fordi infektionen sidder dybt i kloven og involverer klovleddet vil det sandsynligvis tage flere uger, før det kommer sig, hvis det overhovedet kommer sig. Det er nødvendigt at tilkalde dyrlægen. Tidligt diagnosticerede tilfælde kan nogle gange helbredes med den rigtige veterinære behandling, men for oversete eller længere varende tilfælde er den mest almindelige behandling amputation af den angrebne klov. Dette lindrer hurtigt smerten og kloven heler som regel godt, hvilket giver mulighed for at fåret får yderligere én eller to produktive sæsoner. Ofte har også får med granulomer behov for at blive behandlet af dyrlægen. Det er nødvendigt at bedøve kloven, før der klippes for at blotte granulomet, som så fjernes, hvorefter sårfladen ætzes. Hvis det gøres korrekt, kan kloven i de fleste tilfælde blive næsten normal igen. Den vigtige besked må dog være, at man først og fremmest undgår, at granulomerne opstår!

Andre årsager til halthed

Der findes mange andre grunde til at får bliver halte. Disse kan indbefatte kloven, led, knogler, nerver eller muskler i benet, eller meget smitsomme sygdomme som for eksempel mund- og klovsyge. Dette nyhedsbrev har beskrevet de mest almindelige former for halthed hos voksne får. Hvis halte får ikke er modtagelige for behandlingen eller hvis mange er halte, bør man kontakte dyrlægen.

Produceret af:

The Moredun Foundation
Pentlands Science Park
Bush Loan
Penicuik
EH26 0PZ
Scotland

Telefon: +44 (0)131 445 5111
Fax: +44 (0)121 445 6235
e-mail: info@moredun.org.uk
website: www.moredun-foundation.org.uk

The Moredun Foundation har meget velvilligt stillet artiklen til rådighed for oversættelse til dansk.

Med økonomisk støtte fra Fåreafgiftsfonden, søgt af Dansk Fåreavls Sundhedsudvalg, er artiklen oversat af:

 cand. mag. Annedorte Westergaard
 dyrlæge Inga Stamphøj

Publiceret på Dansk Fåreavls hjemmeside www.sheep.dk januar 2010